

WAAR BLIJVEN DE ZUID-LIMBURGSE VLEERMUIZEN DES ZOMERS?

J. W. SLUITER en P. F. VAN HEERDT.

(Zoologisch Laboratorium van de Rijksuniversiteit te Utrecht)

Met „Zuid-Limburgse Vleermuizen” worden alleen de soorten bedoeld, die min of meer geregeld in de grotten van Zuid-Limburg tijdens hun winterslaap geringd zijn.

Om enkele van onze ervaringen van de afgelopen zomer ¹⁾ in verband te kunnen brengen met oudere gegevens en conclusies is onderstaande tabel in dit artikel opgenomen. Hij is voornamelijk gebaseerd op het ring-onderzoek, dat door Bels (1952) over de periode van 1936 tot 1951 is uitgewerkt en dat is aangevuld met gegevens die wij bij de voortzetting van zijn werk hebben verzameld (Van Heerdt en Sluiter 1953, 1954). Evenals Bels gebruiken wij de term „foreign returns” voor terugmeldingen van buiten de grotten waar de betrokken dieren geringd zijn, i.c. waar de soort overwintert. Naar aanleiding van de vraag die ons hier in het bijzonder bezighoudt is het nuttig de *foreign returns* uit de perioden van 1 Mei tot 1 October en

van 1 October tot 1 Mei van elkaar gescheiden te houden. Bij de keuze van deze tijdvakken is uitgegaan van de veronderstellingen, dat de dieren zich tijdens de eerstgenoemde periode in hun zomerkwartieren bevonden, terwijl ze tussen 1 Mei en 1 October, althans gedeeltelijk, nog op weg waren daarheen, resp. daar vandaan.

Voor de Meervleermuis (*Myotis dasycneme*) krijgt men alleen al uit de tabel een goede indruk van de trekneiging in noord-richtingen over vrij grote afstand, die reeds door Bels (1952) op soortgelijke, maar meer gedetailleerde wijze werd aangetoond. De gemiddelde afstand van 186.9 km in de zomerperiode overtreft verre de overeenkomstige gemiddelden van de andere hier genoemde soorten. Hoewel de trek duidelijk gericht is op gebieden in het noorden en noordwesten van ons land, was er — behoudens enkele jonge exemplaren die ons in 1953 uit Dokkum werden toegezonden — niets bekend van hun kraam-

Soort	Aantal foreign returns			Gem. afst. in km		Richtingen
	Mei-Oct.	Oct.-Mei	Tot.	Mei-Oct.	Oct.-Mei	
<i>Myotis dasycneme</i>	16	15	31	186.9	68.7	N.-N.W.
„ <i>myotis</i>	30	19	49	55.7	38.4	N.O.-N.-N.W.
„ <i>emarginatus</i>	42	25	67	36.2	27.1	O.-N.-W.
„ <i>mystacinus</i>	11	13	24	29.4	21.5	N.-N.W.
<i>Rhinolophus hipposideros</i>	18	36	54	13.1	9.7	N.-W.-Z.-O.
„ <i>ferrum-equinum</i>	5	2	7	12.0	13.0	N.-W.-Z.-O.
<i>Myotis daubentonii</i>	4	4	8	76.0	60.0	N.-N.W.
„ <i>nattereri</i>	5	5	10	40.5	42.0	N.O.-N.-N.W.

1) Dit onderzoek werd financieel gesteund door de Ned. Org. voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek.

kamers in deze gebieden. Zeer welkom was dan ook het bericht dat zich op de vliering van een kerk in Noord-Friesland een kraamkamer van ca 100 Meervleermuizen zou bevinden. Op 10 Juni jl. bleken de dieren van de vliering te zijn verjaagd, kennelijk door leidekkers, die de vorige dag op het dak gewerkt hadden. Met veel moeite konden we echter nog 24 ♀♀ uit een spleet in de torenmuur halen. Er was helaas geen geringd exemplaar bij. Wel konden we vaststellen, dat er op dit tijdstip 5 dieren pas geboren jongen hadden, terwijl bij 16 zwangere wijfjes het moment van de baring zeer nabij moet zijn geweest. De resterende 3 wijfjes waren wel volwassen, maar waarschijnlijk nog niet geslachtsrijp. Uit verdere berichten over deze kraamkamer blijkt, dat de dieren kort na ons vertrek naar de vliering teruggekeerd zijn, maar een poging om ze te vangen, ondernomen op 27 September, had geen succes. De grote hoeveelheid en de hoedanigheid van de mest bewijzen, dat er jarenlang vele vleermuizen op deze vliering gehuisd hebben.

Over de verspreiding van de Vale vleermuis (*Myotis myotis*) hebben we in een vorig artikel in D.L.N. (Sluiter en Van Heerdt, 1954) reeds een en ander geschreven. Uit de tabel ziet men, dat de gemiddelde verplaatsing bij deze soort veel minder groot is dan bij de Meervleermuis. Dit verschil moet gedeeltelijk worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat er gedurende vele jaren zowel in Berlicum op een afstand van 100 km, als in de St Pietersberg, in het overwinteringsgebied, grote kraamkamers van de Vale vleermuis geweest zijn. Die in de St Pietersberg is thans definitief onbereikbaar geworden door de instortingen van 1953. Ook in Berlicum konden we op 8 Juli jl. geen enkele Vale vleermuis meer vinden. Rekent men

hierbij dat de wintervangsten hard achteruit blijven gaan (Van Heerdt en Sluiter, 1954) dan blijkt, dat het er voor deze soort in ons land zeer somber uitziet.

Over de verplaatsingen van de Ingekorven vleermuis (*Myotis emarginatus*) valt weinig met zekerheid te zeggen. Het is merkwaardig, dat er, ondanks 14 *foreign returns* die we sinds de publicatie van Bels (1952) kregen, nog altijd geen enkele terugmelding uit het gebied ten zuiden van Limburg komt. Behalve de enkele exemplaren met jongen, die Bels indertijd in de St Pietersberg heeft gezien, is er niets bekend geworden over kraamkamers in Nederland. Dit verwondert enigszins, omdat deze soort de meest geringde in Zuid-Limburg is.

Voor de Baardvleermuis (*Myotis mystacinus*) konden we — door het vinden van een kraamkamer op 5 Juli jl. — bevestigen, dat althans een gedeelte van de winterbevolking des zomers in Zuid-Limburg blijft. Dit was uit de cijfers van de tabel te verwachten. Zover ons bekend, is er echter tot dusver nog geen kraamkamer van deze soort in ons land beschreven. Op de lage vliering van een kerk, in een hoekje tussen de nokbalk en het dak, hingen 15 moeders met evenveel jongen, dicht op elkaar gedrongen. Bij nadere beschouwing bleek de leeftijd van de jongen te variëren van 2 tot 6 weken en de oudste moeten dus al in de eerste dagen van Juni geboren zijn. In verband met de grote warmte op de vliering, werden de dieren snel wakker en er ontstond onder de volwassenen een „sauve qui peut” door een klein gaatje in het dak. Slechts een van de moeders en 14 jongen konden we vangen. Bij de ontsnappen was er een met een ring, die we niet af konden lezen, maar waarvan we mogen aannemen dat hij in een van de Zuid-Limburgse grotten in de winter is aangelegd.

De Kleine hoefijzerneus (*Rhinolophus hip-*

posideros) kan men, op grond van de tot nu toe bekende gegevens (zie tabel) een echte „standvleermuis” noemen. Het is dan ook niet bijzonder, dat we op 6 Juli van dit jaar in een van de bijgebouwen van een kasteel bij Heerlen een kraamkamer van deze plaatselijk zeer algemene soort vonden. Er waren 35 dieren waaronder 2 geringde: no 22181, geringd op 3 Januari 1953 in de Vallenberg (nr 57) bij Sibbe en no 22645, geringd op 4 Januari 1954 in de Leraarsgrot (nr 91) in het Geuldal. Op 6 Juli waren nog geen jongen geboren, maar van de 25 wijfjes, die we vingden, waren er 15 zeer na aan het werpen toe. De Kleine hoefijzerneus werpt dus blijkbaar op zijn minst een maand later dan de meeste Nederlandse soorten van het geslacht *Myotis*. De 10 andere dieren vertoonden geen uiterlijke tekenen van zwangerschap.

Wat ons verder enigszins verbaasde was de plaats, waar de kraamkamer zich bevond, nl. op een met planken beschoten en goed schoongehouden zolder, die dagelijks door de bewoners gebruikt wordt. De vleermuizen hingen vrij aan de nokbalk in het volle daglicht, dat er door enige grote ramen kon binnenkomen.

Van de Grote hoefijzerneus (*Rhinolophus ferrum-equinum*) is het aantal terugmeldingen nog steeds te klein voor betrouwbare gevolgtrekkingen. Tot onze spijt moesten we vaststellen, dat de, door Bels (1952) beschreven, kraamkamer in de St Pietersberg ook in de afgelopen zomer niet bewoond is geweest, zodat er momenteel geen kraamkamer van deze soort in ons land bekend is.

Resten ons nog twee *Myotis*-soorten: de Watervleermuis (*Myotis daubentonii*) en de Franjestaart (*Myotis nattereri*). Hoewel deze soorten 's winters in Zuid-Limburg veel minder zeldzaam zijn dan de

Grote hoefijzerneus is hun aantal *foreign returns* toch nog te klein om er iets uit te kunnen concluderen. Kraamkamers zijn ons ook van deze soorten momenteel niet bekend. De Grootoor (*Plecotus auritus*), die in ons land bepaald algemeen voorkomt, is zelfs niet in de tabel opgenomen, omdat er nog altijd niet meer dan één *foreign return* van de in Zuid-Limburg geringde individuen is gemeld.

Samenvattend kunnen we dus zeggen dat de Zuid-Limburgse Meervleermuizen 's zomers vrij ver wegtrekken en dat de Kleine hoefijzerneuzen in de naaste omgeving blijven. Onder de Vale vleermuizen zijn blijkbaar blijvers en trekkers, terwijl ook van Baardvleermuizen kon worden vastgesteld, dat ze in het grottengebied een kraamkamer hadden. Van de Zuid-Limburgse Ingekorven vleermuizen zijn geen kraamkamers bekend, maar er zijn goede gronden om aan te nemen dat deze niet ver van de winterkwartieren gezocht moeten worden.

De vraag of de Zuid-Limburgse vleermuizen in het algemeen trekken, kan dus nog slechts zeer onvolledig beantwoord worden. Bij de beschouwing van dit vraagstuk is het goed er nog even aan te herinneren, dat het wegtrekken voor vleermuizen — dank zij hun vermogen tot het houden van een winterslaap — geen absolute noodzaak behoeft te zijn, zoals bv. voor insectenetende vogels. Niettemin schijnt een zekere binding aan waterrijke streken wel een tot trek stimulerende factor voor de Meervleermuis te zijn. Voor deze en andere soorten kan men tevens veronderstellen, dat de grote concentratie van individuen die 's winters in het grottengebied optreedt, 's zomers niet gehandhaafd kan worden bv. in verband met de voedselpositie.

Een grote moeilijkheid blijft, dat het aantal

foreign returns bij dit soort onderzoek zo gering is. Bij de vleermuizen is het nog steeds niet hoger dan 1 à 2 % van het aantal geringde dieren. Wij zijn van plan dit percentage in de komende zomers zo-

veel mogelijk op te voeren door de dieren zelf te gaan zoeken en we blijven ons aanbevelen houden voor alle berichten die ons daarbij kunnen leiden.

Litteratuur.

- Bels, L. Fifteen years of Bat banding in the Netherlands. Publ. van het Nat. Hist. Gen. in Limburg, reeks V, 1952.
 Heerdt, P. F. v. en J. W. Sluiter. The results of Bat banding in the Netherlands in 1952 and 1953. Natuurhist. Maandblad 42e Jrg. no 11, 1953.
 Heerdt, P. F. v. en J. W. Sluiter. The results of Bat banding in the Netherlands in 1954. Natuurhist. Maandblad 43e Jrg. no 12, 1954.
 Sluiter, J. W. en P. F. van Heerdt. Het voorkomen van de Vale vleermuis in Nederland. De Levende Natuur, 57e Jrg. no 4, 1954.

NIEUWE PLANTENSOORTEN EN -VORMEN IN NEDERLAND GEVONDEN IN 1953

S. J. VAN OOSTSTROOM en TH. J. REICHGELT.

Dryopteris filix-mas (L.) Schott monstr. *crinata* (Moore) Van Ooststr. Wasse-naar, Voorlinden, in bos aan de binnen-duinrand, aan de rand van een greppel (J. J. Barkman).

Top van het blad een of meer malen gevorkt en gekroesd; alle segmenten van het blad aan de top gekroesd en vaak ook gevorkt. Planten met dergelijke bladen worden ook wel gekweekt.

Acnida tamariscina (Nutt.) Wood. Tilburg, bij wolfabriek (Prof. Dr S. E. de Jongh, J. H. Kern, S. J. van Oost-stroom en Th. J. Reichgelt).

Deze tot de Amaranthaceae behorende soort is afkomstig uit het centrale deel van de Verenigde Staten. Het geslacht *Acnida*, waarvan tot nu toe geen adventieve vertegenwoordigers bij ons werden aangetroffen, verschilt van *Amaranthus*, waarmede het een grote overeenkomst vertoont, doordat het tweehuizig is, terwijl bovendien bij de vrouwelijke bloemen het bloemdek ontbreekt.

Rosa coriifolia Fr. Vlieland, duinen (S. J. van Ooststroom; M. T. Jansen).

Deze soort, die door beide vinders onafhankelijk van elkaar op Vlieland werd verzameld, is nauw verwant met *R. canina* L. en *R. dumetorum* Thuill. doch verschilt van deze twee o.a. door de op de bottel lang blijvende, afstaande kelk en de veel dichtere beharing van de bladen. Door deze beharing vertoont zij overeenkomst met *R. tomentosa* Sm. Bij de laatste soort zijn echter aan de onderzijde van de blaadjes bijna steeds klieren aanwezig, die bij *R. coriifolia* ontbreken. Ook zijn de bloemen bij *R. tomentosa* langer gesteeld.

R. coriifolia komt voor door het grootste deel van Europa en is ook uit West-Azië bekend.

Hedysarum coronarium L. Oost Souburg (D. J. de Visser).

Deze in het westelijk Middellandse-Zeegebied voorkomende soort met fraai rode bloemen en fijn gestekelde, in